

Drs. Betty Veenman, Dr. Marjolein Luman
Prof. dr. Jaap Oosterlaan

Druk in de klas

Leerkrachtmethode

Boom

Druk in de klas

Leerkrachtmethode

Drs. Betty Veenman

Dr. Marjolein Luman

Prof. dr. Jaap Oosterlaan

Boom

Inhoud

Voorwoord	7
1 Introductie	9
1.1 Doel	9
1.1.1 Voor wie is deze methode bedoeld?	9
1.1.2 Wat is het doel van deze methode?	10
1.2 Theoretische verantwoording	10
1.3 Wat moet je lezen?	11
1.4 Vijf boodschappen aan de gebruikers	12
2 Druk en ongeconcentreerd gedrag	15
2.1 Wat is druk en ongeconcentreerd gedrag?	15
2.1.1 Kenmerken van druk en ongeconcentreerd gedrag	15
2.1.2 Prevalentie en samengaan met andere stoornissen	16
2.1.3 Beloop van druk en ongeconcentreerd gedrag	16
2.1.4 Ontstaansfactoren: erfelijkheid en omgeving	17
2.1.5 Hersenonderzoek bij kinderen met druk en ongeconcentreerd gedrag	17
2.2 Hoe beïnvloedt druk en ongeconcentreerd gedrag het kind in de klas?	18
2.3 Behandeling van druk en ongeconcentreerd gedrag	20
3 Gedragstherapie	21
3.1 Gedagsverandering in het algemeen	21
3.2 Aanleren en afleren van gedrag	22
3.2.1 Gedrag versterken	22
3.2.2 Gedrag afzwakken	22
3.3 Drie cruciale aspecten van consequenties geven na gedrag	23

3.3.1	Consistentie	23
3.3.2	Belonende waarde en verzadiging	23
3.3.3	Immateriële beloningen	23
3.4	Het belang van versterken van gedrag	24
3.5	Het ABC-model en functionele gedragsanalyse	25
3.5.1	Het ABC-model van gedrag	25
3.5.2	Functionele gedragsanalyse	26
4	Inleiding methode	27
4.1	Vier intensiteitsniveaus	27
4.2	De Effect Check	29
4.3	Intensiteit afbouwen en opbouwen	30
5	Aan de slag! Niveau Basis	33
5.1	Vijf fysieke aanpassingen van het klaslokaal	33
5.2	Opstellen en invoeren klassenregels	35
5.3	Routine in de klas	36
5.4	Effectief instructies geven	37
5.5	Als-dan-uitspraken	38
5.6	Reageren op gewenst en ongewenst gedrag	38
6	Aan de slag! Niveau 1, 2 en 3	47
6.1	Functionele Gedragsanalyse	47
6.2	De Goed Gedrag Kaart maken en gebruiken	48
6.3	Aan de slag met Niveau 1!	51
6.4	Aan de slag met Niveau 2!	51
6.5	Aan de slag met Niveau 3!	52
7	Overzicht van de vier niveaus	53
	Dankwoord	55
	Bronnen	57
	Bijlagen	
Bijlage A	Voorbeelden beloningen	63
Bijlage B	Formulier Functionele Gedragsanalyse	65
Bijlage C	Effect Check	67
Bijlage D	Voorbeelden klassenregels	69
Bijlage E	Doorloopschema Time-outsysteem	71
Bijlage F	Voorbeelden en werkbladen Goed Gedrag Kaart	73
Bijlage G	Weekagenda	77

Te downloaden (van www.drukindeklas.nl)

Extra formulieren voor Functionele Gedragsanalyse (Bijlage B)

Doorloopschema Time-outsysteem (Bijlage E)

Extra werkbladen Goed Gedrag Kaart (Bijlage F)

Bijlage B, E en F kun je downloaden door je aan te melden op het online leerkrachtportaal van *Druk in de Klas* (via de inlogcode op pagina 2 (colofon) van deze handleiding).

Daarnaast kun je via het leerkrachtportaal voor één of twee drukke of ongeconcentreerde leerlingen periodiek een vragenlijst (de Effect Check) invullen. Met de Effect Check adviseren we jou of een individueel programma (Goed Gedrag Kaart) voor deze leerling nodig is als aanvulling op het klassikale programma, en zo ja, welk niveau (niveau 1, 2 of 3) het meest geschikt is.

De Effect Check kun je voor maximaal twee leerlingen tegelijk invullen, omdat de ervaring leert dat het zeer intensief is voor leerkrachten om voor meer dan twee leerlingen tegelijk een Goed Gedrag Kaart te gebruiken. Een te hoge werklast voor leerkrachten kan ten koste gaan van de kwaliteit waarmee *Druk in de Klas* wordt uitgevoerd. Mocht het klassikale programma voor één van de twee aangemelde leerlingen na enige tijd voldoende blijken (bijvoorbeeld na vier Effect Checks), dan kan één van de leerlingen worden afgemeld en er een nieuwe leerling worden aangemeld bij het leerkrachtportaal.

Ten slotte word je via het leerkrachtportaal wekelijks herinnerd aan de belangrijkste onderdelen van de methode door het invullen van de Checklist. Het invullen van de Checklist zal per keer maximaal vijf minuten van je tijd kosten. Per mail word je steeds herinnerd aan het invullen van de vragenlijsten (Effect Check en Checklist).

Voorwoord

Druk in de Klas is tot stand gekomen met financiering van het Fonds Psychische Gezondheid. De handleiding is ontwikkeld binnen de internationaal erkende onderzoeksgroep ADHD (Child Study Group) op de afdeling Klinische Neuropsychologie van de Vrije Universiteit Amsterdam, in nauwe samenwerking met Balans, de Nederlandse vereniging voor ouders van kinderen met ontwikkelingsstoornissen bij leren en/of gedrag, waaronder ADHD. Een panel van ervaren leerkrachten heeft de auteurs bijgestaan bij de ontwikkeling van de methode door deze te gebruiken en feedback te geven op de verschillende onderdelen.

Vervolgens is er tussen 2010 en 2015 onderzoek gedaan naar de effecten van *Druk in de Klas* op het functioneren van drukke en ongeconcentreerde kinderen, gefinancierd door Stichting Kinderpostzegels en twee gelieerde fondsen (Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind en Stichting Zonnige Jeugd). Uit dit onderzoek kwamen positieve effecten naar voren van *Druk in de Klas* op ADHD-gedrag en sociale vaardigheden zoals gerapporteerd door de leerkracht (zie § 1.2 over theoretische verantwoording).¹

Ondanks de grote problemen waar kinderen met druk en ongeconcentreerd gedrag op school tegenaan lopen, bestaat er in Nederland tot op heden geen laagdrempelige leerkrachtinterventie specifiek voor de aanpak van deze problemen. Dankzij deze eenvoudige handleiding met veel praktische voorbeelden en werkbladen, kan *Druk in de Klas* zonder aanvullende training door basisschoolleerkrachten worden gebruikt als zij hun grip op de groep kwijt zijn. Dergelijke laagdrempelige interventies zijn essentieel gezien de hoge werkdruk en stress van veel leerkrachten en met het oog op het huidige Nederlandse onderwijssysteem ('Passend onderwijs'), waardoor kinderen met psychische problemen of leermoeilijkheden vaak op reguliere basisscholen onderwezen worden. Met *Druk in de Klas* hopen wij zoveel mogelijk leerkrachten te kunnen ondersteunen bij de aanpak van druk en ongeconcentreerd gedrag in de klas. Wij wensen alle leerkrachten dan ook veel plezier met het gebruik van *Druk in de Klas*!

1 Introductie

1.1 Doel

1.1.1 Voor wie is deze methode bedoeld?

Deze leerkrachtmethode is bedoeld om druk en ongeconcentreerd gedrag in de klas bij kinderen in het reguliere basisonderwijs (groep 3 tot en met 8) aan te pakken. Leerkrachten kunnen de methode gebruiken voor zowel drukke en ongeconcentreerde kinderen zonder diagnose, alsook voor kinderen gediagnosticeerd met aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit (*Attention-deficit/hyperactivity disorder*, ADHD). Wanneer je als leerkracht signaleert dat een leerling in de klas erg druk is of concentratieproblemen heeft (dit checken we met de eerste Effect Check op het leerkrachtportaal), dan kun je deze methode gebruiken om het gedrag van jouw leerling te verbeteren.

De toevoeging van werkbladen, overzichtsboxen en concrete voorbeelden bij de tekst maken deze handleiding tot een toegankelijk en effectief gereedschap. De methode kun je daarom zonder verdere training in de klas toepassen. Desondanks is het belangrijk dat één persoon op school de methode goed kent, zoals de intern begeleider of de schoolpsycholoog. Deze persoon kan helpen met het opstarten van de methode in de klas. Bovendien kan hij of zij de ervaringen van leerkrachten met de methode verzamelen, wat andere leerkrachten weer kan helpen met het toepassen ervan.

De methode wordt ondersteund door het leerkrachtportaal op www.drukindeklas.nl. Daar kan een online gedragsvragenlijst (genaamd de Effect Check) regelmatig worden ingevuld voor één of twee drukke of ongeconcentreerde leerlingen. Zo kun je hun gedrag gedurende de uitvoering van *Druk in de Klas* monitoren. Via het leerkrachtportaal word je ook herinnerd aan de belangrijkste onderdelen van de methode voor die week (door het invullen van de Checklist), en kun je verschillende werkbladen downloaden (zoals de Goed Gedrag Kaart). Ten slotte kun je via het leerkrachtportaal contact opnemen met onze helpdesk indien je nog vragen hebt over de uitvoering van de methode.

2 Druk en ongeconcentreerd gedrag

2.1 Wat is druk en ongeconcentreerd gedrag?

2.1.1 Kenmerken van druk en ongeconcentreerd gedrag

Ieder kind laat weleens druk en ongeconcentreerd gedrag zien. De mate waarin kan worden beschreven door een continuüm, waarvan het ene uiteinde kinderen beschrijft die af en toe druk en ongeconcentreerd gedrag laten zien en het andere uiteinde kinderen die een diagnose ADHD hebben.¹² De grens tussen 'normaal' gedrag en gedrag waarbij een diagnose ADHD gerechtvaardigd is, is dan ook arbitrair.¹³ Zo komt het regelmatig voor dat een kind niet voldoet aan alle diagnostische criteria voor ADHD, maar wel beperkingen in het dagelijks leven ervaart door zijn of haar drukke en ongeconcentreerde gedrag.¹⁴ Uit onderzoek blijkt dat interventies een even groot effect hebben op kinderen met een formele diagnose ADHD en kinderen met druk en ongeconcentreerd gedrag zonder diagnose. Dit geldt onder andere voor gedragstherapie in de klas⁵ en medicamenteuze behandeling.¹⁵ In deze paragraaf beschrijven we de kenmerken van druk en ongeconcentreerd gedrag. Daarbij zullen we veelal wetenschappelijke literatuur aanhalen over ADHD, naast enkele studies die kijken naar kinderen met druk en ongeconcentreerd gedrag zonder diagnose. Kennis over ADHD is nuttig om gedrag van drukke en ongeconcentreerde kinderen beter te begrijpen.

ADHD wordt gekenmerkt door drie kerngedragingen: concentratieproblemen, hyperactiviteit en impulsiviteit, waarvan de laatste twee doorgaans samen worden genomen.¹⁶ Geen kind met ADHD is hetzelfde. De gedragingen variëren in ernst en bovendien vertonen niet alle kinderen met de diagnose alle kerngedragingen. De meest voorkomende ADHD-variant is de gecombineerde presentatie, waarbij wél alle drie de kerngedragingen voorkomen. Bij de minder in het oog springende ADHD-variant, de ongeconcentreerde presentatie, is juist weinig of geen sprake van hyperactiviteit en impulsiviteit. De hyperactieve/impulsieve presentatie laat juist weer weinig aandachtsproblemen zien.

De diagnose ADHD wordt gesteld door de psychiater, kinderarts of psycholoog aan de hand van de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM)*¹⁶, een classificatiesysteem voor psychiatrische aandoeningen. De DSM-5, de vijfde editie van dit handboek, beschrijft negen gedragingen van verhoogde afleidbaarheid (bijvoorbeeld 'heeft vaak moeite de aandacht bij taken of spel te houden') en van hyperactiviteit/impulsiviteit (bijvoorbeeld 'praat vaak aan één stuk door'). Een kind hoeft voor de diagnose niet aan alle criteria te voldoen. Bijvoorbeeld: voor de diagnose van het gecombineerde subtype moet er sprake zijn van minstens zes gedragingen van zowel verhoogde afleidbaarheid als van hyperactiviteit/impulsiviteit. Voor de diagnose is het niet alleen vereist dat deze gedragingen aanwezig zijn, maar ook dat ze minstens zes maanden aanhouden, voor het twaalfde levensjaar zijn ontstaan en dat ze het functioneren op school of op sociaal gebied verstoren. Bovendien moet het gedrag in ten minste twee situaties aanwezig zijn (meestal thuis en op school).

2.1.2 Prevalentie en samengaan met andere stoornissen

Geschat wordt dat 5 tot 7% van de kinderen tot 18 jaar een belemmering in het dagelijks leven ervaart vanwege druk en ongeconcentreerd gedrag.¹⁷ Van deze groep heeft naar schatting de helft een diagnose ADHD. Voor kinderen met ADHD geldt helaas dat het niet altijd blijft bij druk en ongeconcentreerd gedrag: ADHD gaat vaak samen met een of meerdere andere psychiatrische of neurologische aandoeningen.^{18,19} Op de eerste plaats heeft ongeveer 60% van de kinderen met ADHD een gedragsstoornis met ongehoorzaam, opstandig en antisociaal gedrag. Ongeveer 30% van de kinderen met ADHD heeft ook een angststoornis of een depressie, en 25-50% een slaapstoornis. Tevens wordt bij een flink deel van de kinderen met ADHD kenmerken gezien van een Autisme Spectrum Stoornis (65-80%). Daarnaast heeft een aanzienlijk percentage (40%) naast ADHD een leerprobleem, zoals dyslexie of dyscalculie. Ten slotte heeft ongeveer 50% van de kinderen problemen met de fijne en grove motoriek, wat invloed heeft op bijvoorbeeld de schrijf- en gymvaardigheden.¹⁹ Bij kinderen met druk en ongeconcentreerd gedrag zonder diagnose komen deze aanverwante psychiatrische problemen en moeilijkheden ook vaak voor, maar in mildere vorm.¹⁴

Je kunt je voorstellen dat deze problemen een kind op school ernstig kunnen beperken. Niet alleen wat betreft de schoolse vaardigheden, zoals rekenen, lezen en schrijven, maar ook op andere gebieden lopen deze kinderen dagelijks tegen moeilijkheden aan, bijvoorbeeld in sociale situaties. In § 2.2 wordt uitvoerig ingegaan op de problemen van kinderen met druk en ongeconcentreerd gedrag in de klas.

2.1.3 Beloop van druk en ongeconcentreerd gedrag

Hoewel gegevens over het voorkomen van ADHD in de adolescentie en de volwassenheid niet eenduidig zijn, lijkt bij veel kinderen met ADHD de diagnose ook in de adolescentie en de volwassenheid voort te duren.²⁰ Ondanks dat het ADHD-gedrag met het ouder worden afneemt,^{21,22} blijven volwassenen met ADHD veel problemen ervaren. Zo hebben zij over het algemeen een lager inkomen, en vinden ze het moeilijker om hun baan te behouden en relaties in stand te houden. Ook ervaren zij vaker psychische problemen.²³ Het precieze percentage volwassenen met ADHD is moeilijk te bepalen, maar een rapport van het Trimbos-instituut uit 2010 noemt een percentage van 2,1 onder Nederlandse volwassenen van 18 tot 44 jaar.²⁴ Ook druk en ongeconcentreerd gedrag zonder de diagnose ADHD lijkt meestal niet van tijdelijke aard en kan gezien worden als een karaktertrek.

3 Gedragstherapie

Dit hoofdstuk is een inleiding in de gedragstherapie, de therapeutische methode die zich richt op het begrijpen en het veranderen van gedrag. Belangrijke begrippen uit de gedragstherapie worden in dit hoofdstuk behandeld en indien nodig verduidelijkt met concrete voorbeelden uit de klas. De begrippen keren terug in Hoofdstuk 4, waarin de *Druk in de Klas*-methode stap voor stap wordt beschreven.

3.1 Gedragsverandering in het algemeen

Het doel van *Druk in de Klas* is het verbeteren van het gedrag van een druk en ongeconcentreerd kind in de klas. Oftewel, het is de bedoeling dat ongewenst gedrag wordt omgebogen in gewenst gedrag. Om gedragsverandering – van welke aard dan ook – in gang te zetten, zijn vier dingen van belang (zie Box 3.1). Ten eerste is het belangrijk dat je weet dat gedrag geen onveranderbare toestand is. Integendeel, gedrag kan veranderd worden! Aan- en afleren van gedrag, daar draait het om in deze methode. Ten tweede is het belangrijk dat je begrijpt dat gedragspatronen ontstaan en blijven bestaan, omdat de patronen nuttig zijn voor een kind. Gedrag, of het nu gewenst is of ongewenst, heeft een bepaalde functie. Bijvoorbeeld, als Iris gekke geluiden maakt zodra een klasgenoot de klas binnenkomt, vertoont zij dit gedrag mogelijk omdat ze dan aandacht krijgt van klasgenoten. Een andere functie van dit gedrag kan zijn dat Iris daarmee op dat moment een lastige rekentaak vermijdt. Hoe dan ook, in beide gevallen is het gedrag nuttig voor haar, waardoor dit gedrag in stand zal blijven. Ten derde is het belangrijk dat je ontdekt wat de functie van het vertoonde gedrag nu eigenlijk is. Dit ontdek je door vragen te beantwoorden over de factoren die het gedrag in stand kunnen houden. Wat geeft aanleiding tot het gedrag? En wat zijn de consequenties van het gedrag? Het beantwoorden van deze vragen heet functionele gedragsanalyse (zie § 3.5.2). Nadat je meer inzicht in het gedrag hebt gekregen, pas je *Druk in de Klas* toe om het ongewenste gedrag te verbeteren. Deze methode wordt in Hoofdstuk 4 stap voor stap beschreven.

4 Inleiding methode

Met dit hoofdstuk begint het praktische gedeelte van de methode: het daadwerkelijk starten van de methode om gedragsverbetering bij je leerling(en) te bewerkstelligen. Dit hoofdstuk is vooral een inleiding die de opbouw van *Druk in de Klas* verheldert. § 4.1 behandelt de opzet van de methode, die bestaat uit vier intensiteitsniveaus. Daarna wordt in § 4.2 beschreven hoe je de effectiviteit van de vier niveaus beoordeelt. Vervolgens wordt in § 4.3 uitgelegd hoe je de methode op- en afbouwt. Het gebruik van de vier niveaus wordt in Hoofdstuk 5 en 6 uitvoerig besproken.

4.1 Vier intensiteitsniveaus

De volledige methode bestaat uit vier intensiteitsniveaus: Niveau Basis en Niveau 1, 2 en 3. Je begint eerst gedurende zes weken met Niveau Basis. Dit is een algemeen gedragsprogramma, wat wil zeggen dat het bedoeld is voor **alle kinderen in de klas**. Onderdelen die deel uitmaken van Niveau Basis zijn bijvoorbeeld het invoeren van klassenregels en het werken met een time-out-systeem. Dit niveau blijft gedurende het hele schooljaar van kracht. Het zorgt namelijk voor een gestructureerde en voorspelbare omgeving, waarvan eigenlijk alle kinderen in de klas profiteren, niet alleen de kinderen met druk en ongeconcentreerd gedrag (Box 4.1).

Niveau 1, 2 en 3 zijn aanvullende, individuele niveaus. Deze worden voor **één of maximaal twee drukke of ongeconcentreerde leerlingen aan Niveau Basis toegevoegd**, als blijkt dat Niveau Basis voor hem of haar de eerste zes weken onvoldoende effect heeft gehad. Kort gezegd houden de individuele niveaus in dat een Goed Gedrag Kaart wordt gebruikt waarmee jouw leerling aan specifieke gedragsdoelen werkt. De individuele niveaus lopen op in intensiteit: bij een hogere intensiteit neemt de frequentie van belonen toe. Wij adviseren je via het leerkrachtportaal over het juiste niveau voor je leerling. Indien Niveau Basis voor één of beide leerlingen na circa 12 weken (dit komt neer op vier Effect Checks) voldoende blijkt, kun je een leerling afmelden bij het leerkrachtportaal en voor een andere leerling een Effect Check invullen en Goed Gedrag Kaart maken.

Een andere manier van belonen kan zijn dat je vijf activiteiten met de klas bedenkt die oplopen in aantrekkelijkheid. Kinderen mogen dan de activiteit kiezen die past bij hun kleur, of een activiteit die past bij een van de lagere kleuren. Kinderen met de blauwe kleur mogen dan een keuze maken uit alle activiteiten en krijgen zo door die keuzevrijheid de hoogste beloning. Spreek goed af met de klas welke beloning bij welke kleur hoort, zodat hier op vrijdagmiddag geen discussie over ontstaat. Het is belangrijk dat de klas inspraak heeft in het type beloning, want hiermee vergroot je de motivatie van kinderen om voor de beloning te werken (en voorkom je dus dat ze genoeg nemen met de laagste beloning). Elke maandag start je Kleurencodesysteem opnieuw met een leeg bord.

Naam	Ma	Di	Woe	Do	Vrij
Daan	[Paars ✓]	[Geel ✓]	[Groen ✓]	[Rood ✓]	
Iris	[Paars ✓]	[Paars ✓]	[Geel ✓]	[Groen ✓]	
Matthijs		[Paars ✓]	[Paars ✓]	[Geel ✓]	
Niels	[Paars ✓]	[Geel ✓]	[Geel ✓]	[Groen ✓]	
Sofie	[Paars ✓]	[Geel ✓]	[Groen ✓]	[Rood ✓]	

Figuur 5.1 Kleurencode. Een voorbeeld van een donderdagmiddag. Daan en Sofie verdienden op alle vier de dagen een hogere kleur. Iris had op dinsdag te veel time-outs, Niels op woensdag. Matthijs had op maandag en woensdag te veel time-outs. Zie ook het voorbeeld op het leerkrachtportaal.

Overigens zal het bijhouden van het aantal time-outs per kind en het zetten van de vinkjes op het whiteboard niet lang duren. De meeste kinderen hebben immers geen time-out gekregen en alle kinderen kunnen per dag maximaal één kleur stijgen. Je zult dan ook in een oogopslag kunnen zien wiens kleur omhoog gaat en wiens kleur gelijk blijft. **Tip:** Je kunt ook een leerling (bijvoorbeeld de leerling met klassendienst) vragen om (in overleg met jou) achter elke naam een vinkje van de juiste kleur te zetten. Dit scheelt jou tijd en kinderen vinden dat vaak een leuk taakje!

Ongewenst gedrag – Time-out

Het belonen van goed gedrag speelt de hoofdrol in *Druk in de Klas*. Hoewel mild ongewenst gedrag het beste genegeerd kan worden, is het belangrijk dat er in de klas ook duidelijke afspraken en grenzen zijn voor onacceptabel gedrag. Het moet voor de kinderen duidelijk zijn welk gedrag jij absoluut niet tolereert. Voor dat gedrag introduceer je een time-out. Ook voor een kind dat grensoverschrijdend gedrag vertoont is het belangrijk om even tot bezinning te kunnen komen en weer rustig te kunnen worden. Benadruk bij je leerlingen dan ook dat de time-out vooral bedoeld is als bezinningsperiode en niet zozeer als straf. Als een leerling meer dan twee time-outs krijgt, zal er uiteraard wel een consequentie volgen via de Kleurencode (namelijk geen hogere kleur die dag). Afhankelijk van de overtreden regel, kun je aanvullende consequenties overwegen (zoals gemaakte rotzooi opruimen).

Je geeft een kind een time-out als hij of zij gedrag vertoont dat valt onder een van de volgende drie gedragscategorieën (Figuur 5.2):

- (1) Opzettelijke agressie. Hieronder vallen alle gedragingen waaruit agressie blijkt, zoals schelden, schoppen en slaan.

6 Aan de slag! Niveau 1, 2 en 3

Na zes weken alleen Niveau Basis te hebben gebruikt, kun je de intensiteit van de methode voor één of twee drukke of ongeconcentreerde leerlingen indien nodig opvoeren. Niveau 1, 2 en 3 zijn individuele niveaus die oplopen in intensiteit, waarbij je altijd begint met het toevoegen van de minst intensieve vorm (Niveau 1) aan Niveau Basis. Het toevoegen van een individueel programma betekent dat je gaat werken met een Goed Gedrag Kaart.

Op een Goed Gedrag Kaart staan gedragsdoelen die een kind probeert te halen, zoals 'tafel-tje opruimen' of 'stil zijn tijdens het werken'. Het halen van een doel wordt vervolgens dagelijks door jou beloond. In de minst intensieve vorm van de Goed Gedrag Kaart beoordeel en beloon je de doelen één keer per dag en wekelijks. In de meest intensieve vorm beoordeel je de doelen drie keer per dag en beloon je de leerling twee keer per dag en wekelijks. Hoewel dit tamelijk intensief kan zijn, is het noodzakelijk voor een optimaal effect van *Druk in de Klas*. Mocht je problemen hebben met het invoeren van de Goed Gedrag Kaart, neem dan contact op met de helpdesk (zie leerkrachtportaal, bereikbaar via www.drukindeklas.nl). De Goed Gedrag Kaart wordt gebruikt naast alle elementen van Niveau Basis. Het is dus geen vervanging van Niveau Basis! **Let op:** Voordat je met een individueel niveau start, doorloop je eerst de stappen van § 6.1 en § 6.2, en raden we je aan om met de ouders te overleggen zodat zij niet voor verrassingen komen te staan.

6.1 Functionele Gedragsanalyse

De Goed Gedrag Kaart, die je voor maximaal twee leerlingen in dezelfde periode gebruikt, kan je helpen om specifieke ongewenste gedragingen om te buigen in gewenst gedrag door aan specifieke gedragsdoelen te werken (zie § 6.2). Om de ongewenste gedragingen beter te begrijpen, en daarmee de gedragsdoelen nauwkeuriger te kunnen formuleren, voer je voorafgaand aan het opstellen van de doelen een functionele gedragsanalyse uit. Die analyse legt de antecedenten en de consequenties bloot van het gedrag dat je wilt verbeteren. Zoals uitgelegd in Hoofdstuk